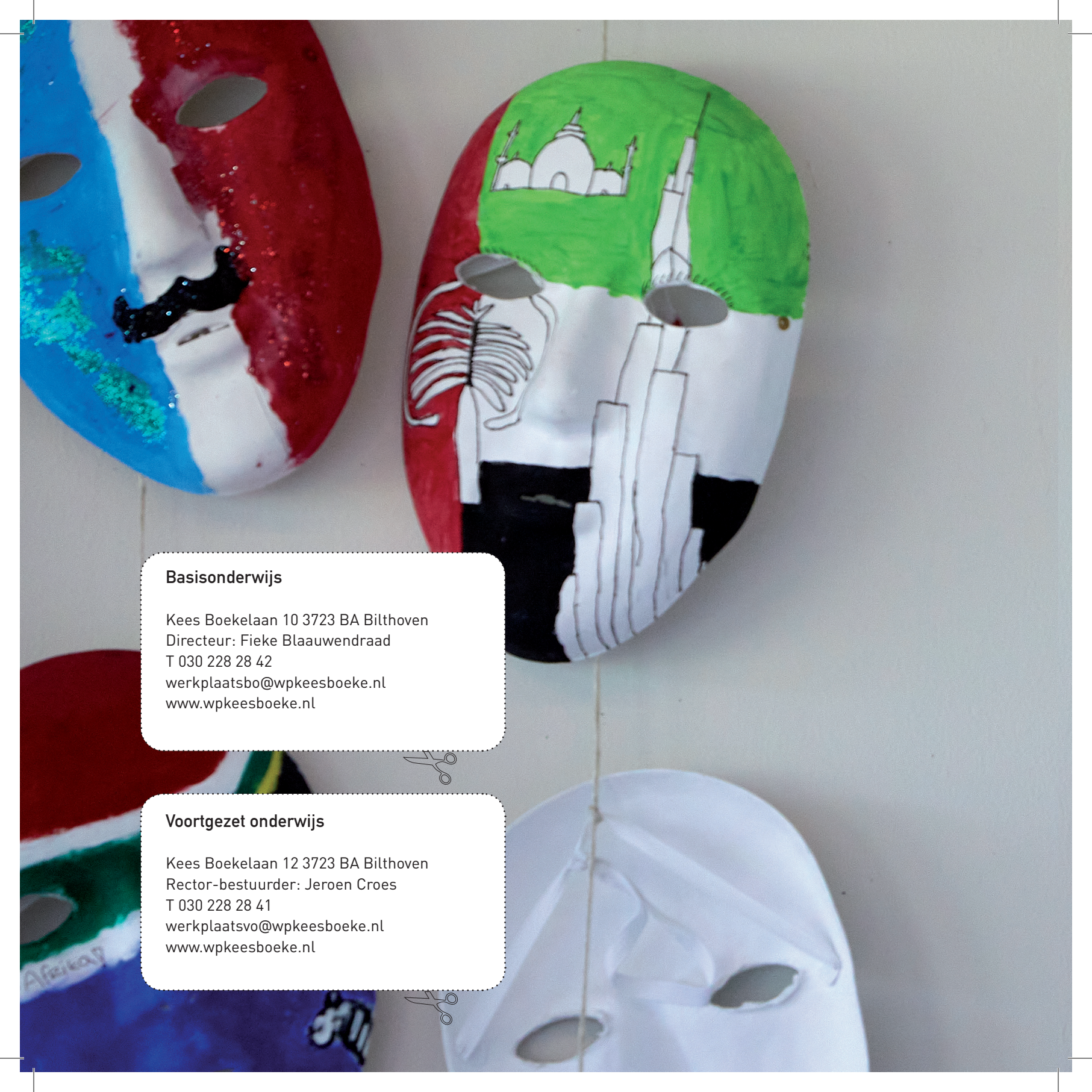

Basisonderwijs

Kees Boekelaan 10 3723 BA Bilthoven
Directeur: Fieke Blaauwendraad
T 030 228 28 42
werkplaatsbo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

Voortgezet onderwijs

Kees Boekelaan 12 3723 BA Bilthoven
Rector-bestuurder: Jeroen Croes
T 030 228 28 41
werkplaatsvo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

"Het doel der opvoeding is: elk kind te helpen worden wat het is". *Kees Boeke*

"En alle lichtjes
springen aan
voor het oude en
het jonge kind.
De dag heft aan,
het spel begint."

wp
krant

jaargang 41 | nummer 47 | januari 2025

Voortgezet onderwijs

Burgers en bonobo's
Burgers in een gemeenschap

Algemeen

Wereldburgerschap
Ida Gerhardt in het hart van Bilthoven

Basisonderwijs

Van pauzebespreking tot dienstploeg
Werkers aan het woord

Redactioneel winter 2025

Sinds 2021 zijn scholen wettelijk verplicht om door middel van burgerschapsonderwijs de sociale cohesie in de samenleving te bevorderen. Op papier een prachtig streven, maar hoe breng je het in de praktijk? Hoewel het thema burgerschap in het DNA van Kees Boeke en de Werkplaats zit (zie het artikel *Wereldburgerschap* van Jos Heuer), blijven we op zoek naar de beste manier om het over te brengen op de werkers. Maren Brethouwer geeft namens het VO een goed overzicht van de bevin-

dingen van de Werkgroep Burgerschap. Paulina Schulp laat in haar stuk zien op welke wijze burgerschap verankerd zit in de kunstzinnige en culturele activiteiten op de Werkplaats. In het tweede deel van deze krant lees je hoe burgerschap terugkomt in het onderwijs op het BO: van opruimploegen tot projecten als *Dit ben ik*, *Zakgeld* en *MediaMasters*.

Heel veel leesplezier!

Berend Ike

Inhoud

- 3 Burgerschap: een basisvaardigheid
- 4 Burgers en bonobo's
- 6 Burgers in een gemeenschap
- 8 Kunst en burgerschap
- 10 De oud-werker: Tobias Servaas
- 12 Wereldburgerschap
- 17 Ida Gerhardt in het hart van Bilthoven
- 20 Werk dan mee in de Werkplaats
- 23 Even voorstellen
- 24 Van pauzebespreking tot dienstploeg
- 26 Werkers aan het woord
- 28 Maatschappelijke themaprojecten
- 30 Mens en medemens

Colofon

Redactie

Fieke Blaauwendraad, Maarten Elenbaas,
Marijn Backer en Jeroen Croes
Eindredactie: Berend Jan Ike

Ontwerp

Mireille Geijzen/Evelyne Brehm

Drukwerk

Drukkerij ESED

Coverfoto & middenfoto's

Willem Mes

Foto's zonder bronvermelding

Willem Mes

Burgerschap: een basisvaardigheid

De jongen achter de lange tafel op het podium buigt zich over de tafelmicrofoon en drukt op een knopje. Er gaat een rood lampje branden. 'Euh, ik vraag alle aanwezigen om stil te zijn en dan open ik de vergadering.' Hij strijkt met zijn hand zijn haar naar achteren maar het valt gelijk weer terug over zijn gezicht. Hij draagt een pak met een stropdas. De zaal met ongeveer 50 jongeren wordt stil. Acht jongens en meisjes zitten achter een tafel met daarop een microfoon. Een enkeling draagt rebelse kleding, de overige jongeren houden zich aan de kennelijke kledingcode.

'Eerst wat huishoudelijke mededelingen' zegt de jonge voorzitter. Hij legt uit dat we te gast zijn in de Statenzaal van het provinciehuis van Utrecht, daar waar de Provinciale Staten vergaderen. Het is de eerste dag van vijf dagen Model European Parliament – MEP – waar scholieren met elkaar ervaren hoe het is om Europarlementariër te zijn. Onder hen ook een groep werkers. Elke groep

vertegenwoordigt een Europees land en samen proberen ze tot voorstellen te komen rondom zes grote Europese vraagstukken. Op de laatste dag zullen in de gezamenlijke vergadering amendementen worden ingediend en komt het tot een stemming.

Bij de basisvaardigheden in het onderwijs denken velen vooral aan rekenen en taal. En het is zo: die vaardigheden heb je hard nodig in de maatschappij. Maar ook sociale vaardigheden – zoals het omgaan met elkaar en het oplossen van conflicten – en kennis van de democratische rechtstaat zijn voorwaarden om je als volwaardig burger te kunnen ontplooiën. Daarom geldt burgerschap als de derde basisvaardigheid in het onderwijs. Op het voortgezet onderwijs van de Werkplaats wordt hieraan veel aandacht besteed. Burgerschap is geen vak met een cijfer maar komt aan bod bij vele activiteiten in de mentorlessen, lessen gezonde school en in projectweken, excursies en voorstellingen. Licht in het eerste schooljaar

het accent vooral op de werker en de klas, in latere jaren verbreedt de blik zich naar de wijk, de gemeente, het land en Europa. Elke werker bezoekt zo in zijn schoolloopbaan de democratische instituten, zoals de Tweede Kamer en het Europees Parlement in Brussel. En werkers die het leuk vinden doen dus mee met het bovengenoemde MEP.

Na de opening moedigt een echt Statenlid de jongeren aan om vooral op samenwerken gericht te zijn. Politiek is samenwerken, zegt zij. Dan volgen de zogenaamde landenspeeches. De voorzitters van de landendelegaties leggen uit waar hun land voor staat en welke zaken voor hun inwoners belangrijk zijn. De een leest de woorden stamelend voor en de ander spreekt uit het hoofd met vaste stem. Er wordt aandachtig geluisterd. Hier beoefenen jongeren burgerschap. Wij volwassenen kunnen er nog heel wat van leren.

Jeroen Croes
Rector-bestuurder

“Hier beoefenen jongeren burgerschap. Wij volwassenen kunnen er nog heel wat van leren.”

Werkster Joep Arends (V4) aan het woord tijdens MEP.
Foto: Jeroen Croes

Burgers en bonobo's

Burgerschap: je denkt dat je weet waar 't over gaat, je past 't al jaren toe maar de vraag hoe je dat concreet invult is best lastig direct te beantwoorden. Laat ik een poging wagen hier een lichtje op te schijnen, ditmaal zonder Oude Wijze Gnoe (OWG).

Lui als ik ben googel ik op 'burgerschap' en dat levert grofweg twee typen treffers op. Het eerste type gaat over de staatkundige invulling ervan, het tweede richt zich op de wettelijke overheidsopdracht dat scholen daaraan

invulling moeten geven om zo 'het actief burgerschap en de sociale cohesie' te bevorderen. Verder graven maakt dit stukje vast te lang, ik ga hiermee verder.

Staatkundig gezien is burgerschap de juridische status die een ingezetene van een land heeft. Aan die status zijn een aantal zaken gekoppeld: rechten en plichten, participatie en identiteit. Rechten en plichten zijn wettelijk vastgelegd: een WA-verzekering is verplicht, je hebt recht op een advocaat. Klare taal, duidelijke zaak, geen OWG

voor nodig. Participatie, waar de overheidsopdracht om draait, is pittiger. Er zijn veel omschrijvingen beschikbaar, maar laat ik hier die van SLO citeren: 'Burgerschapscompetenties hebben betrekking op het vermogen met individueel verantwoordelijkheidsbesef te kunnen functioneren in het publieke domein, dat wil zeggen om in de maatschappij te participeren als actief burger en daarbij zelfstandig en verantwoord te handelen.'

Bonobo's in de Apenheul. Foto: www.uva.nl

“Ook al maakt een dier deel uit van een fraai geordende sociale structuur, wie afwijkt van de norm doet niet meer mee en overleeft waarschijnlijk niet.”

“Wanneer geef je je eigen belangen op ten bate van de gemeenschap? En wanneer distantieer je juist van de gemeenschap omdat die verstikkend werkt op jou als individu?”

Hier heeft een ambtenaar duidelijk lang op zitten broeden. Er wordt een raamwerk opgezet waarin je zelf naar goed inzicht, eer en geweten je participatie kunt invullen. Alleen: wat versta je onder die participatie en vooral: hoe ver wil je gaan? In hoeverre ben je bereid om je vrijheid op te geven ten bate van de gemeenschap? Dat verschilt per persoon en ik beschrijf wederom een versimpelde indeling.

Aan de ene kant staan burgers voor wie 't voldoende is als iemand zich aan de wet houdt. Actieve participatie is niet nodig, autonomie en vrije keuze staan hoog in het vaandel. Aan de andere kant staan burgers die zich juist sterk betrokken voelen bij de samenleving, met een sterk gevoel van verbondenheid en onderlinge verantwoordelijkheid.

En waar staat de Werkplaats in dit spectrum, als we dan toch een invulling aan burgerschapsparticipatie moeten geven? Je zou zeggen in het midden: zowel bevordering van autonomie en het maken van vrije keuzes als zich betrokken en verbonden voelen met de (wereld)gemeenschap. Naar mijn

bescheiden mening laat zich dat maar lastig met elkaar verenigen tot een evenwichtig amalgaam. Wanneer geef je je eigen belangen op ten bate van de gemeenschap? En wanneer distantieer je juist van de gemeenschap omdat die verstikkend werkt op jou als individu? Ook Kees' gedachtengoed is niet vrij van tegenstellingen. Moeilijk, moeilijk zonder OWG...

Biedt de natuur een oplossing? Een natuurlijke levensgemeenschap, bijvoorbeeld de bewoners van een koraalrif, lijkt zo'n harmonieus geheel. Klopt, maar die bewoners hebben maar één belang: overleving. Er is hier geen sprake van een ethische of morele richtlijn dan wel een geloof dat een leidraad vormt voor een betere samenleving. Het is simpelweg eten of gegeten worden; alles draait concurrentie, eigenbelang of desinteresse. Ook al maakt een dier deel uit van een fraai geordende sociale structuur, wie afwijkt van de norm doet niet meer mee en overleeft waarschijnlijk niet. Niet iets wat we werkers willen meegeven. Helaas, geen soelaas. Burgerschap is een mensending.

Wellicht is er toch een lichtpuntje: bonobo's staan erom bekend een behoorlijk geweldloze samenleving te hebben. Conflicten lossen ze op door seks met elkaar te hebben. Nou is dat een oplossing die in de mensenwereld eerder tot nieuwe (en gewelddadige) conflicten zou leiden, maar wat je hieruit kan halen is dat er sprake is van openheid en contact tussen leden van een samenleving. Hebben wij mensen nou echt contact met elkaar? Luisteren we daadwerkelijk naar elkaar? In de dorre ambtelijke omschrijving van participatie vind je dat niet terug. Misschien kan het woord participatie daarom beter vervangen worden door oprechte belangstelling. Dan zijn we geen burgers meer, maar wereldburgers.

Arnoud van Zoest
Medewerker biologie

Burgers in een gemeenschap

Burgerschap op de WP, of gemeenschapskunde, of samen leven om te samenleven. Waarom zeuren over de inspectie in de lijn der verwachting ligt, want we schoppen van oudsher tegen autoriteit aan.

Uit een groot internationaal onderzoek in dertig landen blijkt dat een derde van de jongeren (18-35 jaar) een dictator 'geen probleem' zou vinden. Bij jonge mensen lijkt het vertrouwen in de democratie beperkt te zijn. Het afwegen van belangen, het luisteren naar anderen standpunten en het bereiken van consensus vergt aandacht en tijd. Dat zijn kostbare en hooggewaardeerde zaken in onze prestatiegerichte samenleving, waarin alles snel moet. De aandachts-

spanne voor een TikTok-filmpje blijft vaak niet groot genoeg voor het trage overlegproces.

Van wie moeten onze werkers leren over de ingrediënten voor een democratie? In de snelkookpan in Den Haag wordt aan principes getornd; het kabinet krijgt voor burgerschap een onvoldoende. Er wordt water bij de wijn gedaan en een menu opgediend zonder te luisteren naar elkaars dieetwensen. Democratie is oefenen en beoefenen. Dat gebeurt overal: thuis, bij jullie aan de keukentafel én op de Werkplaats, als oefenplaats en beoefenplaats. Als Kees wil komen tot het 'wederzijds kennen en waardeeren van de mensen uit allerlei kring en allerlei overtuigingen' moeten wij daar,

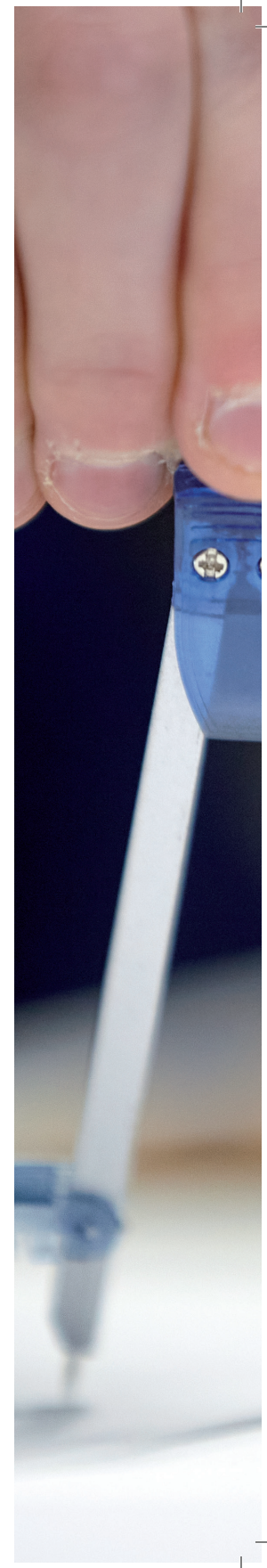
als werkers en medewerkers, voor aan het werk. Democratie is geen gegeven feit; het is een proces waar we elke dag voor moeten kiezen.

Zo, ik hoop dat ik nu jullie en mijn collega's overtuigd heb van het feit dat burgerschap geen zwakzinnig afvinklijstje is van de inspectie, maar de basis van ons samen leven om te samenleven. Door Kees misschien wel gemeenschapskunde genoemd, door ons als gemeenschap gevoeld, onder welke noemer dan ook. Misschien schaaft Kees zichzelf ook wel onder het 1/3e deel van de jongeren dat een dictator geen probleem zou vinden, mits hij, Kees, zelf die dictator zou zijn. Vanuit zijn kamertje boven het gebouw kon hij alles en iedereen in de gaten houden, en sommige overheden voelen die behoefte ook.

Maar Kees was geen dictator, en ook geen fan van democratie. Eén van zijn goede ideeën was de sociocratie, een vorm van inspraak waarbij iedereen - echt iedereen - het eens moet zijn met de te nemen beslissing. Geen meerderheid met macht, maar een groep met gedeelde inspraak. Sociocratie zit verankerd in de identiteit van de Werkplaats, in instituten als de werkersraad en de klankbordgroepen en in het werkersstatuut. Deze instituten zullen worden opgenomen in de leerlijn burgerschap om ze in de toekomst te kunnen behouden. (Waarom zeurt eigenlijk iedereen over die inspectie als zo'n groot deel van burgerschap al afgevinkt kan worden? ;)). Na vier alinea's kom ik pas bij de leerlijn; blijkbaar voel

“Sociocratie zit verankerd in de identiteit van de Werkplaats, in meerdere instituten, zoals de werkersraad, de klankbordgroepen en het werkersstatuut.”

“Burgerschapsonderwijs behelst meer dan alleen het klaarstomen van nuttige neoliberale mensjes die het gedrag van hun ouders kopiëren en heel braaf de aarde naar de verdoemenis helpen.”

ik toch de noodzaak om het belang van burgerschap te benadrukken.

Over die leerlijn gesproken. Een ander goed idee van Kees waren zijn tiendsprongen. Een simpel maar doeltreffend idee. In stappen van tienvoud wordt uitgelegd hoe we ons als mensen verhouden tot de aarde, het sterrenstelsel en de Melkweg, telkens op een andere schaal. Die schalen vormen de basis van het burgerschapsonderwijs. Jongeren nemen in verschillende contexten deel als burgers. Op basis van die ervaringen is de volgende leerlijn opgesteld aan de hand van verschillende schaalniveaus (van lokaal tot mondiaal):

- Jaar 1: De klas en ik - omgaan met elkaar in de klas
- Jaar 2: De klas, de buurt en ik - omgaan met elkaar in de buurt
- Jaar 3: De klas, de buurt, het land en ik - omgaan met elkaar in het land
- Jaar 4: Omgaan met elkaar in breder verband - internationaal
- Jaar 5: Omgaan met elkaar in breder verband - internationaal
- Jaar 6: Omgaan met elkaar in breder verband - internationaal

Hierbij moet vermeld worden dat jaar 5 en 6 verdiepend zijn. De basis wordt gelegd in jaar 1 t/m 4, voor elke werker met dezelfde inhoud. De vorm waarin

die inhoud wordt aangeboden kan natuurlijk verschillen, maar het aanbod niet. Dat is gebaseerd op het principe van gelijkwaardigheid, een kernwaarde van de Werkplaats.

Met een gemengde groep van medewerkers uit alle teams en uit het OOP hebben we de wettelijke kaders vastgesteld, de eigen Werkplaatsvisie en doelen van burgerschap geabstraheerd, vier kernen vastgesteld als fundering van burgerschapsonderwijs, het huidige aanbod geïnventariseerd op basis van de vier kernen en de nieuwe leerlijn uitgewerkt. We moeten ons nog buigen over het meten, want met een enquête bij het stemhokje staan lijkt ons niet ideaal.

Het doel is om een samenhangend aanbod te hebben van burgerschapsonderwijs. Er is geïnventariseerd waar het huidige aanbod uit bestaat op basis van vier bouwstenen, ook wel kernen genoemd, te weten democratie (vrijheid en gelijkheid, macht en inspraak en een democratische cultuur), diversiteit (identiteit, solidariteit en je verhouden tot de ander), digitaal samenleven (mediawijsheid, digitale geletterdheid, risico's en vaardigheden) en maatschappelijke betrokkenheid (het stimuleren van betrokkenheid bij de gemeenschap door middel van vrijwilligerswerk, maatschappelijke

stages of projecten die bijdragen aan het welzijn van de samenleving). Burgerschapsonderwijs moet participeren en meer behelzen dan alleen het klaarstomen van nuttige neoliberale mensjes die het gedrag van hun ouders kopiëren en heel braaf de aarde naar de verdoemenis helpen. Uit de inventarisatie blijkt dat we veel 'aan burgerschap doen', maar dat de opbouw en samenhang ontbreekt.

Om de samenhang vorm te geven, bestaat de nieuwe leerlijn uit een aantal vaste onderdelen die elk jaar terugkomen. Deze leerlijn is ontworpen, maar moet nog geïmplementeerd worden. De vaste onderdelen zijn de maatschappelijke stage, acties voor een goed doel, een debat-dag en een centrale plaats voor cultuuronderwijs over burgerschap, dus voorstellingen en film. Een mooie afwisseling tussen hoofd, hart en handen en het bouwen aan een gemeenschap. We denken dat Kees het hiermee eens zou zijn. Of niet; dat recht heb je als burger ook.

Maren Brethouwer
Medewerker maatschappijleer en maatschappijwetenschappen en lid van de Werkgroep Burgerschap

Kunst en burgerschap

Als cultuurcoördinator vind ik het heel belangrijk om alle werkers met kunst en cultuur in aanraking te laten komen. Dat is ook een ambitie die we in het cultuurplan van de Werkplaats hebben opgenomen. Kunst verbindt en zorgt ervoor dat je jezelf en de ander beter leert kennen. Bovendien maakt kunst je opener, nieuwsgieriger en -hopelijk - meer betrokken bij de wereld om je heen.

Doordat veel kunst geëngageerd is, zijn eigenlijk bijna alle cultuuractiviteiten die we ondernemen gekoppeld aan een burgerschapsthema. Veel makers voelen de urgentie om de wereld een beetje mooier te maken door ons te laten reflecteren.

Voorbeelden

Alle tweedeklassers zien *Shame* van Playback, een voorstelling over online shaming. Werkers wordt een spiegel voorgehouden: hoe gedragen de personages in het theaterstuk zich? Hoe zou jij je zelf gedragen als je met shaming te maken zou krijgen? Doordat de makers na en soms tijdens de voorstelling met hen in gesprek gaan krijgen de werkers echt inzicht in maatschappelijke problemen.

Andere voorbeelden zijn de onderbouwvoorstelling over pesten en de CKV-keuzevoorstellingen voor mavo 3, havo 4 en vwo 4 in de Utrechtse Stadsschouwburg, die meestal een maatschappelijk thema hebben. Onlangs zijn

we met zowel werkers als medewerkers naar Thomas van Luyns *AHDH Experivaganza* gegaan. Die voorstelling was behalve heel leuk en humoristisch ook leerzaam. Bezoekers leren hoe het is om ADHD te hebben en de maker hoopt dat dit uiteindelijk bijdraagt aan meer begrip en een grotere inclusiviteit.

Een paar jaar geleden bezochten alle derdeklassers in de stadsschouwburg de voorstelling *A seat at the table*, over structureel racisme.

Tijdens de mentoruren hebben we destijds met klassengesprekken en verwerkingsopdrachten uitgebreid aandacht besteed aan dit onderwerp.

Komend voorjaar zien alle vierdejaars voor maatschappijleer een voorstelling van Dox met als thema 'je thuis voelen in de multiculturele samenleving'. Ook deze voorstelling wordt gekoppeld aan de lesstof.

Eureka

Voor *Eureka*, het erfgoed en burgerschapsproject in vwo 3, ontdekken werkers zowel hun eigen erfgoed (dat wil zeggen: hun eigen familiegeschiedenis) als het erfgoed in hun omgeving. Op die manier worden zij zich bewust van die omgeving en hun rol daarin. Doordat het vak kunst-beeldend ook betrokken is bij dit project zijn werkers behalve met hoofd, ook met hart en handen bezig.

Film en burgerschap

Film is bij uitstek een medium dat kijkers met burgerschapsthema's in aanraking kan brengen. We bezochten daarom met een paar medewerkers uit de werkgroep burgerschap een thema-avond van het Nederlands Filmfestival en Filmhub (een organisatie die scholen helpt met filmeducatie, -red.) De uitleg die we daar over het klassikaal bespreken van lastige thema's kregen was nuttig en inspirerend!

“Kunst maakt je opener, nieuwsgieriger en - hopelijk - meer betrokken bij de wereld om je heen.”

“Met filmeducatie leren jongeren kritischer en creatiever met film om te gaan, waardoor ze beter zijn uitgerust om in onze samenleving te participeren.”

CKV Filmfestival in de grote zaal - juni 2024

Tot slot zijn we bezig met een filmlijn waarbij werkers de basis van filmtechnieken leren, zelf films maken en tegelijkertijd ook leren hoe ze kritische kijkers kunnen worden. In ieder leerjaar laten we werkers een stap zetten in dit proces. In de onderbouw koppelen we het maken en kijken van films aan een thema rond burgerschap. Klas 2 gaat in februari een documentaire/reportage leren maken rond het thema inclusie.

Paulina Schulp
Medewerker Frans en cultuurcoördinator

Waarom filmeducatie?

“Film is overal en door de digitalisering wordt film in al zijn vormen in ons dagelijks leven steeds dominanter. We definiëren filmeducatie als het bewust kijken, maken en onderzoeken van film. Leerlingen geven betekenis aan wat ze zien of maken, door hun ervaring te leren benoemen, te onderzoeken en hierop te reflecteren.

Met filmeducatie leren jongeren kritischer en creatiever met film om te gaan, waardoor ze beter zijn uitgerust om in onze samenleving te participeren. De opbrengst van filmeducatie is groot, want filmeducatie levert een rijkdom aan inzichten op over kunst en cultuur, de maatschappij, de geschiedenis en de leerlingen zelf. Daardoor zet de leerling de wereld in een breder perspectief.”
- Filmhub Midden

De oud-werker: Tobias Servaas

Ik herinner me de Werkplaats vooral als een plek waar je mag dromen, een plaats die uit dromen is ontstaan en toch echt bestaat. Vanaf de kleuterklas liep ik er rond, langs ezels Donkey en Silver, de bosrand met haar levendige eikeltjeseconomie, de oude theaterzaal waar ik het grote rode doek mocht ophijsen. Later over de loopbrug van het nieuwe VO-gebouw naar de chaotische domeinen, waar medewerkers zich toen nog geen raad mee leken maar wij als vrijheidslievende werkers des te meer.

Ook na mijn eindexamen in 2012 was ik nog niet klaar met de WP. Op advies van Marijn, mijn medewerker Latijn, ging ik filosofie studeren en niet veel later werd ik door Thimo en Liesbeth uitgenodigd om als stagiair mijn filosofische blik in te zetten bij het omgeven van het nieuwe vak Levenskunst & Wetenschap voor vwo-4. Het was een bijzondere ervaring om mijn eigen middelbare school vanuit docentperspectief te bekijken. Ik leerde mijn oude medewerkers op een nieuwe manier kennen. Wonder boven wonder bleken ze een heel gevoelsleven te hebben en veel beter na te denken over hun lessen dan ik dacht! Wat ik nooit zal vergeten is dat de chaos die ik als werker kon ervaren dikwijls met voorbedachten rade toegelaten werd: creatieve ruimte om het zelf maar uit te zoeken. Voor mij is dat echt WP.

Er waren nog wat omzwervingen nodig voordat ik besepte dat het onderwijs echt mijn plek is. In 2020 startte ik als docent filosofie op de nieuwe school Academie

Tien in Utrecht, waar ik inmiddels de rol van burgerschapscoördinator vervul.

In diezelfde tijd begon ik met een groepje Amsterdamse vrienden ook aan de Torteltuinen. We zaten allemaal aan het eind van onze studie of net daar voorbij, en wisten niet hoe we aan een betaalbare woning in onze geliefde stad moesten komen nu we onze studentenkamers werden uitgestuurd. Bovendien wilden we graag gezellig met elkaar wonen, in plaats van in anonieme nieuwbouwflats. Dus besloten we het heft in eigen handen te nemen en onze eigen woondroom te gaan realiseren. Nu staat de bouw van onze eigen *wooncoöperatie* op het punt om te beginnen. Het wordt een volledig houten gebouw met veertig betaalbare huurwoningen, theaterzaal, werkplaats,

een hoop groen en heel veel vogeltjes: de Torteltuinen.

Volgens mij had Kees Boeke dat wel een mooi idee gevonden. Misschien zweeft de geest van Kees, zijn gemeenschapsdrang, er via mij nog wel in door? In ieder geval hebben we dankbaar gebruikgemaakt van zijn gedachtegoed toen we ondervonden dat het nog niet zo makkelijk is om met zo'n grote groep beslissingen te nemen over je gezamenlijke thuis. In onze zoektocht naar een geschikte besluitvormingsmethode stuitte we op de *sociocratie*. Al gauw bleek dat deze methode in Nederland is geïntroduceerd door niemand minder dan Kees Boeke! Kees schreef in 1945 (!) dat een democratisch besluitvormingsproces, waarbij de stem van de meerderheid bepaalt,

“Vanaf de kleuterklas liep ik er rond, langs ezels Donkey en Silver, de bosrand met haar levendige eikeltjeseconomie, de oude theaterzaal waar ik het grote rode doek mocht ophijsen.”

Foto's: Tobias Servaas

ertoe leidt dat de wens van de minderheid onder tafel wordt geschoven, met versplintering en verharding tot gevolg. Sociocratie daarentegen gaat er vanuit dat we in dialoog tot besluiten kunnen komen waar niemand bezwaar tegen heeft. Om met Kees te spreken: "Bij het zoeken naar oplossingen voor het ordenen van ons gemeenschapsleven, ontstaat als vanzelf een geest van goede wil, die het vinden van een oplossing, die allen kan bevredigen, bevordert."¹ In de Torteltuin vertellen we dat naar: je hoeft het niet allemaal eens te zijn, maar we zoeken samen naar een beslissing waarmee niemand het fundamenteel oneens is.

Voor mij laat sociocratie zien hoe een gemeenschap eigenlijk werkt. In de gesprekken die in onze wooncoöperatie worden gevoerd, word je namenlijk voortdurend bevraagd op wat voor jou van wezenlijk belang is en waar jouw speelruimte ligt. Samen ga je vervolgens op zoek naar uitkomsten waar iedereen mee kan leven, vanuit empathie voor de ander én respect voor je eigen grenzen. Het is volgens mij deze balans tussen het individuele en het gemeenschappelijke die aan de basis ligt van een goed functionerende maatschappij. En dus ook aan de basis van goed burger-schapsonderwijs. 'Hoe kun je kinderen

"En hoe bijzonder was eigenlijk de waardering die we kregen toen we ons PWS inleverden met de titel *De Werkplaats nóg beter*, waarin we kritisch mochten zijn op het onderwijs dat we genoten?"

helpen om zich bewust te worden van dat wat ze realistisch gezien kunnen wensen van de wereld om zich heen, gezien de veelheid aan wensen die er simpelweg is?', vraagt ook onderwijsfilosoof Gert Biesta zich af. Dat begint er volgens mij bij dat we met kinderen in gesprek gaan over moeilijke onderwerpen en dat we ze daarbij laten zien dat ieders visie er evenveel toe doet. Vervolgens dienen we een ruimte te faciliteren waarin we samen kunnen dromen over de toekomst: niet het ideale plaatje, maar een toekomst waar we allemaal mee kunnen leven.

Ik kan me niet herinneren dat sociocratie als besluitvormingsmodel letterlijk werd toegepast tijdens mijn tijd als werker en medewerker op de WP. Maar de geest van de sociocratie, de geest van Kees, die heb ik zeker gevoeld. Ik voelde haar in de gelijkwaardigheid die spreekt uit de

benamingen *werker* en *medewerker*, en in de openheid waarmee medewerkers ons benaderden als we nieuwe ideeën hadden. Ik werd serieus genomen, medewerkers gaven mij het gevoel dat ik iets kon bijdragen en veranderen. Op de basisschool al, toen meester Ronald mij ICT-les liet geven aan de jongere kinderen. Of later wiskundeleraar Rob die ons stimuleerde om een klachtenbrief te schrijven naar de makers van het nieuwe methodeboek. En hoe bijzonder was eigenlijk de waardering die we kregen toen we ons PWS inleverden met de titel *De Werkplaats nóg beter*, waarin we kritisch mochten zijn op het onderwijs dat we genoten? De WP is zeker niet perfect, maar ik werd er wel uitgenodigd om anders te denken. Ik mocht er dromen van een nóg betere wereld, net zoals Kees dat altijd had gedaan.

Nu ik je aandacht heb: ons Kees-rijke wooninitiatief de Torteltuin is nog op zoek naar investeerders! De bouw staat op het punt om te beginnen, maar we missen nog 3% van de financiering. Daarom kun je al vanaf €250 een obligatie aanschaffen, waarmee je onze pionierende, sociocratische wooncoöperatie helpt realiseren en direct bijdraagt aan de verwezenlijking van onze droom voor de stad: gemeenschappelijk, duurzaam en eerlijk wonen. Op www.detorteltuin.co lees je meer!

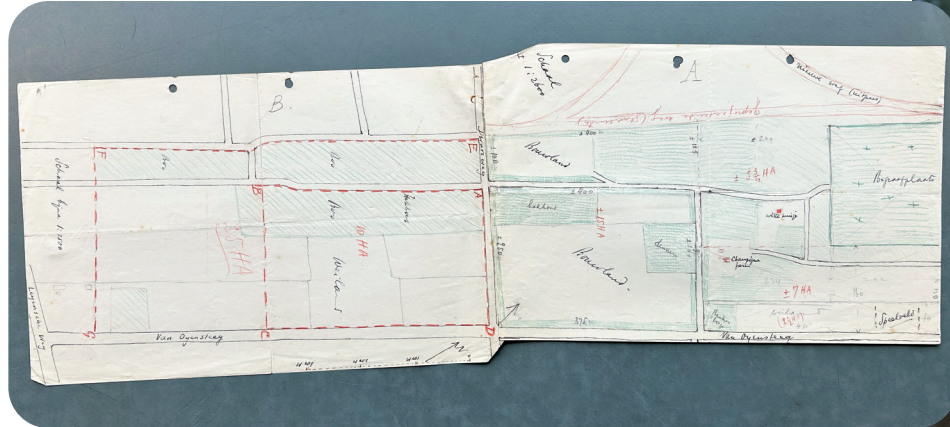
¹ www.worldteacher.faithweb.com/sociocratie.htm

Wereldburgerschap

Gemeenschappen met 'besprekingen'

Kees Boeke zou zich waarschijnlijk in veel van de gedachten en doelen die ten grondslag liggen aan 'burgerschapskunde' kunnen vinden, maar niet in de 'burger' als een individu en inwoner van één land, met rechten en plichten binnen een staatsstructuur. Hij verwierp traditionele hiërarchieën en structuren. Zijn uitgangspunt voor de ideale samenleving was de gemeenschap, zowel in kleine organisaties, zoals de school, maar ook lokaal, nationaal en zelfs internationaal. In plaats van besluitvorming op basis van verkiezingen en meerderheden wilde hij dat op al die niveaus op basis van gelijkwaardigheid besluiten genomen zouden worden. Leidraad daarbij was de 'sociocratie': er zou net zo lang doorgepraat moeten worden tot iedereen zich in een besluit kon vinden ('consensus'), of - in laatste instantie - bij het te nemen besluit kon neerleggen. Iedereen werd op deze manier actief in de besluitvorming betrokken en alle meningen - al was het van een enkeling - werden serieus genomen. Op de Werkplaats werd dit toegepast in de 'Bespreking' van de werkers (de voorloper van de werkersraad) en in de medewerkersvergadering, maar Kees Boeke zag dit ook als het juiste model voor de politieke besluitvorming in De Bilt, in Nederland en zelfs binnen de wereldgemeenschap. Een *Continentsbespreking* moest op deze wijze de zaken van het gehele werelddeel regelen. "Ten slotte moet evenzo een

Het stuk grond dat in 1937 grotendeels in handen van de Baron van Boetzelaer was: langs de Van Oyensteeg (nu: Kees Boekelaan) vanaf de begraafplaats tot de Leijenseweg en aan de noordzijde begrenst door de Eijkensteinselaan. Daar is de toen al door de gemeente geprojecteerde weg te zien, lopend van de Leijenseweg naar de nog nieuw aan te leggen provinciale weg N234. Kees Boeke wilde het stuk grond ABCD van 10 ha. voor 1.500 gulden kopen, met de optie om binnen vijf jaar nog eens 15 ha. (ABCGFE) bij te kopen. "Een en ander onder voorwaarde, dat de Gemeente de vergunning geeft, om de gebouwen die wij nodig achten te stichten."

Wereldbespreking de vertegenwoordigers der continenten verenigen, om aldus eenmaal te komen tot een redelijke verdeling van de voor de gehele mensheid beschikbare grondstoffen en produkten."¹

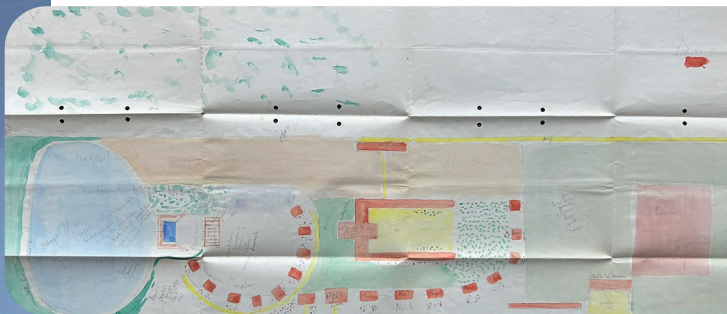
Wereldburgerschapskunde

Burgerschap was voor Kees Boeke onlosmakelijk verbonden met gemeenschapsvorming, pacifisme en wereldburgerschap. Hij legde het accent veel meer op het begrip 'mensengemeenschap', met mensen die onderdeel zijn van een gemeenschap

op verschillende niveaus: gezin, buurt, school, lokale samenleving, regionaal, landelijk en internationaal. Ik denk dat hij in plaats van 'Burgerschapskunde' in het leerplan van de Werkplaats 'Wereldburgerschapskunde' of 'Gemeenschapskunde' opgenomen zou hebben. Hij heeft altijd gepleit voor een wereld waarin mensen zich niet slechts als burgers van een natie zagen, maar als onderdeel van de mensengemeenschap en als 'wereldburger', en zelfs nog een stap verder: als onderdeel van het grote 'kosmische geheel'.

¹ Redelijke ordening van de mensengemeenschap, blz. 34, 2e druk, maart 1967

“Met *Wij in het heelal*, een heelal in ons wilde Kees - net als met de Internationale Kindergemeenschap - via jonge mensen de vrede in de wereld bevorderen.”

Schets van de inrichting terrein International Children's Community (ICC), maart 1937

Een Internationale Kindergemeenschap in De Leijen

Dat het opvoeden van kinderen tot wereldburger Kees Boekes grote ideaal was, blijkt wel uit het feit dat hij in 1937 het plan heeft gehad om van grootgrondbezitter Baron van Boetzelaer voor 1.500 gulden een stuk grond van 10 ha. te kopen, met de optie om dit binnen vijf jaar met nog eens 15 ha. uit te breiden. Dit terrein van in totaal van 25 ha. liep van de hoek van de Kees Boekelaan/ Dwarsweg tot aan de Leijenseweg en de Berlagelaan en in noordelijke richting tot het eerste deel van het Leijense Bos. Dat was ongeveer het hele stuk waar nu het deel van de woonwijk de Leijen ten oosten van de Leijenseweg ligt!

Het stuk grond dat in 1937 grotendeels in handen van de Baron van Boetzelaer was liep langs de Van Oyensteeg (nu: Kees Boekelaan) vanaf de begraafplaats tot de Leijenseweg en werd aan de noordzijde begrenst door de Eijkensteinselaan. Daar is de toen al door de gemeente geprojecteerde weg te zien, lopend van de Leijenseweg naar de nog nieuw aan te leggen provinciale weg N234. Kees Boeke wilde het stuk grond ABCD van 10 ha. voor 1.500 gulden kopen, met de optie om binnen vijf jaar nog eens 15 ha. (ABCGFE) bij te kopen. “Een en ander onder voorwaarde, dat de Gemeente de

vergunning geeft, om de gebouwen die wij nodig achten te stichten.”

Kees Boeke wilde op dit terrein een Internationale Werkplaats Kindergemeenschap realiseren. De opbouw van de ideale samenleving vanuit gemeenschappen van kinderen zou volgens hem over de landsgrenzen heen moeten plaatsvinden. Dit idee had hij al in 1934 in zijn boek *Kindergemeenschap* vermeld en hij heeft dat in de jaren daarna uitgewerkt en op internationale conferenties gepropageerd. In 1937 werd de *International Children's Community (ICC)* opgericht. Het opvoeden tot wereldburger zou centraal staan. Al in maart van dat jaar werden er concrete plannen gemaakt. Er werd zelfs een schets van de inrichting van het terrein van de ICC gemaakt, met (aan de kant van huidige Leijenseweg) zelfs een zwemplas van 240 x 200 meter, met een verhoogde groenstrook eromheen. Het middendeel van 240 x 600 meter was bestemd voor de verschillende gebouwen en aan de kant waar nu de parkeerplaats is, zouden op een terrein van 240 x 200 meter acht speelvelden moeten komen.

Baron van Boetzelaer liet Kees Boeke per brief met de aanhef “Amice” op 19 april 1937 weten dat hij tot zijn spijt niet op diens voorstellen in kon gaan, omdat het zijn grond ter plekke in tweeën zou

delen en het - met het oog op toekomstige ontwikkeling - voor exploitatie meest gunstige deel er tussenuit zou halen.

Landgoed 'Roverestein' in groen rechtsboven. In rood gearceerd het terrein dat Kees Boeke van de heer Van Boetzelaer had willen kopen.

vervolg >

ICC 'De Koekoek' op Landgoed Rovereststein

Kees Boeke liet zich door deze tegenvaller niet uit het veld slaan. Hij heeft in het blad 'Boerderij' van 12 mei 1937 een advertentie gezet met de vraag naar een terrein van 25 ha., dat deels ook bebouwd zou mogen worden. Eén van de stukken grond die hem werd aangeboden was 'Landgoed Rovereststein' in Maartensdijk.

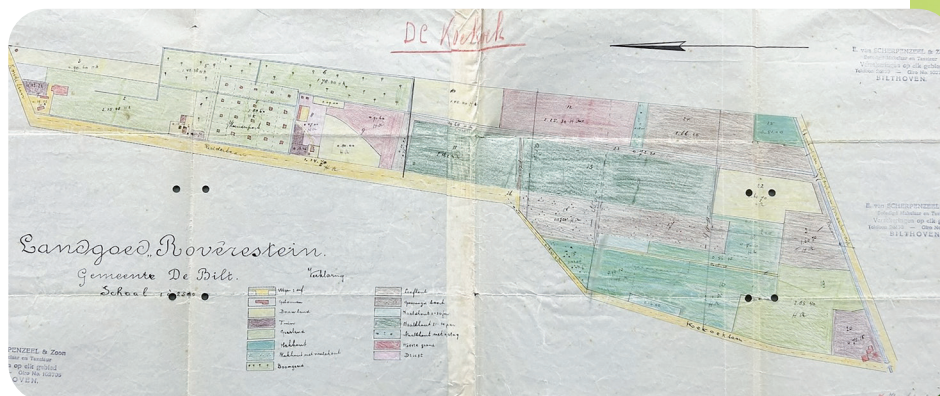
Kees Boeke had hier wel belangstelling voor. Hij gaf het zelfs al een - in de Werkplaatstraditie passende - naam: 'De Koekoek'. En hij rekende uit hoeveel kilometer de werkers zouden moeten fietsen tussen de twee het verst uit elkaar gelegen locaties van de Werkplaats: de tuinen in Groenekan en 'De Koekoek'.

Paviljoens met internaten

Uiteindelijk zijn al deze plannen voor de realisatie van een Internationale Werkplaats Kindergemeenschap in 1937 niet doorgegaan. Wat van het idee toen overbleef was het plan om in Bilthoven verschillende 'paviljoens' te stichten, met elk een andere voertaal. Uiteindelijk werd van die plannen eind 1938 alleen het Duitse Internaat gerealiseerd, aan de Van der Helstlaan 10, met het echtpaar Von der Dunk als beheerders. Het Franse Internaat is door het begin van de oorlog niet meer van de grond gekomen.

Een internationaal netwerk van Kindergemeenschappen

Na de Tweede Wereldoorlog was de noodzaak van de opvoeding van kinderen te midden van andere nationaliteiten in de ogen van Kees Boeke nog urgenter. Hij heeft zijn plan voor een Internationale Werkplaats Kindergemeenschap naast de bestaande Werkplaats Kindergemeenschap weer van stal gehaald. In deze Internationale Werkplaats Kindergemeenschap zou Engels de voertaal zijn. Vandaaruit

Plattegrond Landgoed Rovereststein, liggend, pijl geeft de Noord-richting aan.

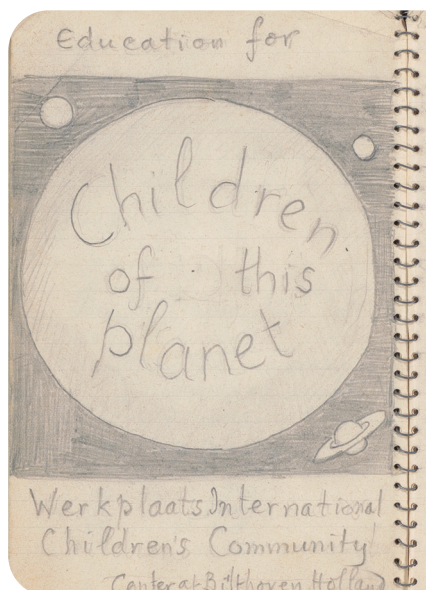
zou een internationaal netwerk van Kindergemeenschappen moeten ontstaan.

Voor dit plan - gebaseerd op dat van 1937 - wist Kees vanaf eind jaren '40 binnen de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO,

opgericht in 1945 om de vrede in de wereld te bevorderen) veel mensen enthousiast te maken. Het bestuur steunde hem bij de plannen en er was zelfs contact over met Koningin Juliana.

Deze Engelssprekende Kindergemeenschap zou het 'hoofdkwartier' voor een Internationale Kindergemeenschap

Tekening in het aantekenboekje van Kees Boeke uit het jaar 1949.

“De opbouw van de ideale samenleving vanuit gemeenschappen van kinderen zou volgens Kees over de landsgrenzen heen moeten plaats vinden.”

Plattegrond Gemeente De Bilt (uit mei 1930) met bovenin (door Kees Boeke in 1949 in rood gearceerd) het beoogde terrein van de Internationale Kindergemeenschap. Rechts daarvan (ook in rood gekleurd) het stuk grond dat inmiddels was aangekocht voor de uitbreiding van De Werkplaats (daar waar nu de parkeerplaats en de sporthal ligt). Op die grond stond het voormalige Duitse U-vormige 'ontspanningslokaal' en communicatiestation, dat na aankoop heel grondig werd verbouwd. In januari 1951 vond de feestelijke opening plaats.

Op deze plattegrond ook de andere locaties in Bilthoven waar De Werkplaats in die tijd gebouwen en terreinen in gebruik had. Onderin (met rode stip aangegeven) de plek waar het gezin Boeke eind 1925 haar tenten had opgeslagen (bij het zwembad de Biltse Duinen), omdat zij niet meer in hun eigen huis aan de Beetslaan konden blijven wonen.

zijn. Er zouden afdelingen van de Kindergemeenschap in verschillende landen moeten komen, werkend met eenzelfde stelsel en opleidend voor een Internationaal diploma dat wellicht door de medewerking van de Verenigde Naties erkend zou kunnen worden voor toegang tot universiteiten in verschillende landen. Daarnaast zou een Internationaal opleidingsdiploma ingesteld moeten worden als aanvulling op het eigen diploma. Ten slotte zou het door Kees gewenste Wetenschappelijk Instituut voor het Onderwijs hier gevestigd kunnen worden: "Onze opleiding zou daar enorm van profiteren."

Een nog grotere Werkplaats Internationale Kindergemeenschap in De Leijen

De Werkplaats wilde voor dit nieuwe plan een stuk grond van 50 ha.; het dubbele van het plan uit 1937! De uitbreiding lag aan de noordkant: het hele stuk bos tot

aan de Eijckensteinselaan was erbij gekomen. In oost-westrichting bleef het zich uitstrekken van de Dwarsweg tot de Leijenseweg en (wat noordelijker) tot de Berlagelaan. Kees Boeke had er zelfs een concreet plan voor dat hij in juli 1949 aan het College van B&W heeft voorgelegd. Op een plattegrond van de gemeente uit het jaar 1931 heeft hij in 1949 het plan weergegeven.

De Gemeente wilde graag meewerken aan dit uitbreidingsplan. Zij achtten de door Kees Boeke op te richten

Internationale Kindergemeenschap voor deze gemeente van groot belang. Maar het College liet tot haar spijt weten dat door de plannen voor woningbouw en een nieuwe weg die zou aansluiten op de rijksweg (wat nu de A27 is), dit grote stuk grond er niet (in zijn geheel) voor gebruikt zou kunnen worden. Het College wilde graag met hem overleggen, omdat zij de mogelijkheid van de stichting van deze gemeenschap op een ander terrein of op een gedeelte van het bovengenoemde terrein in overweging wilde nemen.

"Burgerschap was voor Kees Boeke onlosmakelijk verbonden met gemeenschapsvorming, pacifisme en wereldburgerschap."

vervolg >

“Dat Kees Boeke de hoop op de realisatie van dit plan in 1951 nog niet heeft opgegeven, blijkt uit de tekening die hij in januari 1951 ervan heeft laten maken door architect Wils.”

Tekening van architect Wils voor de uitbreiding met een Internationale Kindergemeenschap, 1951. Rechtsonder het toen net in gebruik genomen U-gebouw en het Kleutergebouw.

Dat Kees Boeke de hoop op de realisatie van dit plan in 1951 nog niet heeft opgegeven, blijkt uit de tekening die hij in januari 1951 ervan heeft laten maken door architect Wils. De tekening geeft een goed beeld van het zeer ambitieuze plan dat de toen 67-jarige Kees Boeke voor ogen had. Op het terrein waren gepland: schoolgebouw voor de Internationale Werkplaats Kindergemeenschap, vlaggemast, administratiegebouw, Internationaal Opleidingsinstituut (voor leraren), internaat voor medewerkers, internaat voor leerlingen, garage en brandweer, parkeerterrein, portier, overdekt zwembad en openluchtzwembad, centrale keuken en wasserij, ziekenhuis, woningen van medewerkers, restaurant, gastenhuis, manege, bloemen- en moestuin, atletiekveld, vijver, hockeyveld, tennisbanen, speelweide en een boerderij. En daarnaast zou dan het in 1948 al aangekochte terrein van 200 x 200 meter aan de andere kant van de Dwarsweg, met

het net geopende Werkplaatsgebouw (U-gebouw) en Kleutergebouw, blijven bestaan.

Ook deze nieuwe plannen zijn uiteindelijk niet gerealiseerd. Kees kreeg er nationaal en internationaal (nog) niet voldoende steun voor. Maar hij heeft zijn idee van een Internationale Kindergemeenschap niet losgelaten. Toen hij in januari 1957 in de Verenigde Staten het boek *Cosmic View* publiceerde wilde hij de opbrengst van dit boek en eventueel volgende uitgaven in andere talen aan de realisatie van een Internationale Kindergemeenschap besteden.

Een kosmische oriëntatie

Terwijl de gedachte van de Internationale Werkplaats Kindergemeenschap gaandeweg uit beeld raakte, is zijn boek *Cosmic View* wereldwijd van grote betekenis geweest. Hij zag de mens als onderdeel van een veel groter kosmisch geheel. De titel van de in 1959 verschenen

Nederlandse uitgave geeft dat nog mooier weer: *Wij in het heelal, een heelal in ons*. Met dit leerboekje wilde hij - net als met de Internationale Kindergemeenschap - via jonge mensen de vrede in de wereld bevorderen en daarbij ook nog de zorg voor het grotere kosmische geheel onder de aandacht brengen. In de inleiding van het boek schrijft hij daarover: 'Het is daarom belangrijk voor onze opvoeding als mensen middelen ter beschikking hebben die ons een ruimer en aaneengesloten beeld kunnen geven van onze wereld en daarmee een waarlijk kosmische kijk op het heelal en onze plaats erin, een kosmische oriëntatie dus.'

Jos Heuer
Oud-medewerker

De afbeeldingen in dit artikel komen uit het archief Kees Boeke in het Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

algemeen

Ida Gerhardt in het hart van Bilthoven

Ida Gerhardt en de Werkplaats

Sinds 2019 hangt in de hal van het voortgezet onderwijs het mooie kunstwerk van oud-werker Sascha Hacska. In dansend glas wordt een gedicht van Ida Gerhardt weergegeven.

Aan het begin van de documentaire die Cherry Duyns over Ida Gerhardt maakte ('De wording', 1984) vertelde de dichteres hierover: "Met dit gedicht ben ik mijn praatje begonnen op avonden waarop ik als decaan de ouders informeerde over vakkenpakketten en vervolgstudies." Het gedicht getuigt van een ongebreidelde

hoop en een gefundeerd vertrouwen. Dat wilde zij de ouders blijkbaar meegeven.

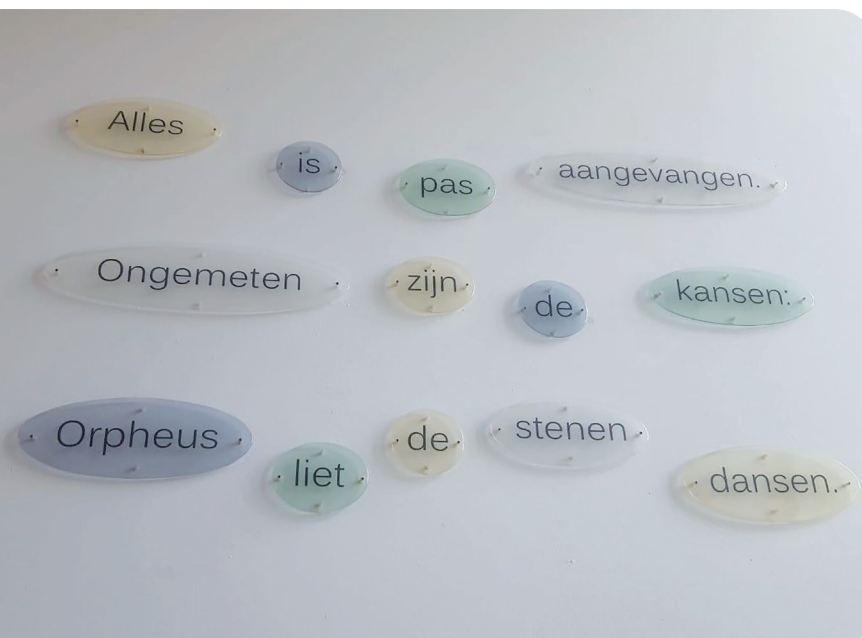
Met dit kunstwerk in de entreehal wordt de verbondenheid van de Werkplaats met Ida Gerhardt weergegeven. Zij heeft in de periode 1951-1964 op de Werkplaats gewerkt als medewerker klassieke talen. Kees Boeke had haar gevraagd om de gymnasiumafdeling op te zetten. Vele oud-werkers hebben indrukwekkende herinneringen aan haar lessen.

Ida Gerhardt is landelijk bekend geworden door haar gedichten en vertalingen.

Haar werk is van grote betekenis geweest en is dat nu nog steeds. Zij heeft vele literatuurprijzen gekregen. In 1980 ontving zij als eerste vrouw de prestigieuze P.C. Hooftprijs. Ida's poëzie is in de openbare ruimte in Nederland het meest geciteerd en zij is door de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde opgenomen in de eregalerij van 25 talentvolle vrouwen die een belangrijke inbreng in de Nederlandse letterkunde, taalkunde of geschiedenis hebben gehad.

vervolg >

"Met dit kunstwerk in de entreehal wordt de verbondenheid van de Werkplaats met Ida Gerhardt weergegeven."

Ida's komst naar Bilthoven viel in de nadagen van Kees Boeke als schoolleider, maar toch raakte zij diep onder de indruk van zijn pedagogische idealen, eenvoud en grote liefde voor natuur en cultuur. Ze schreef een aantal gedichten over hem, die niet werden gepubliceerd, zoals dit gedichtje:

Kees Boeke op een ochtend vroeg

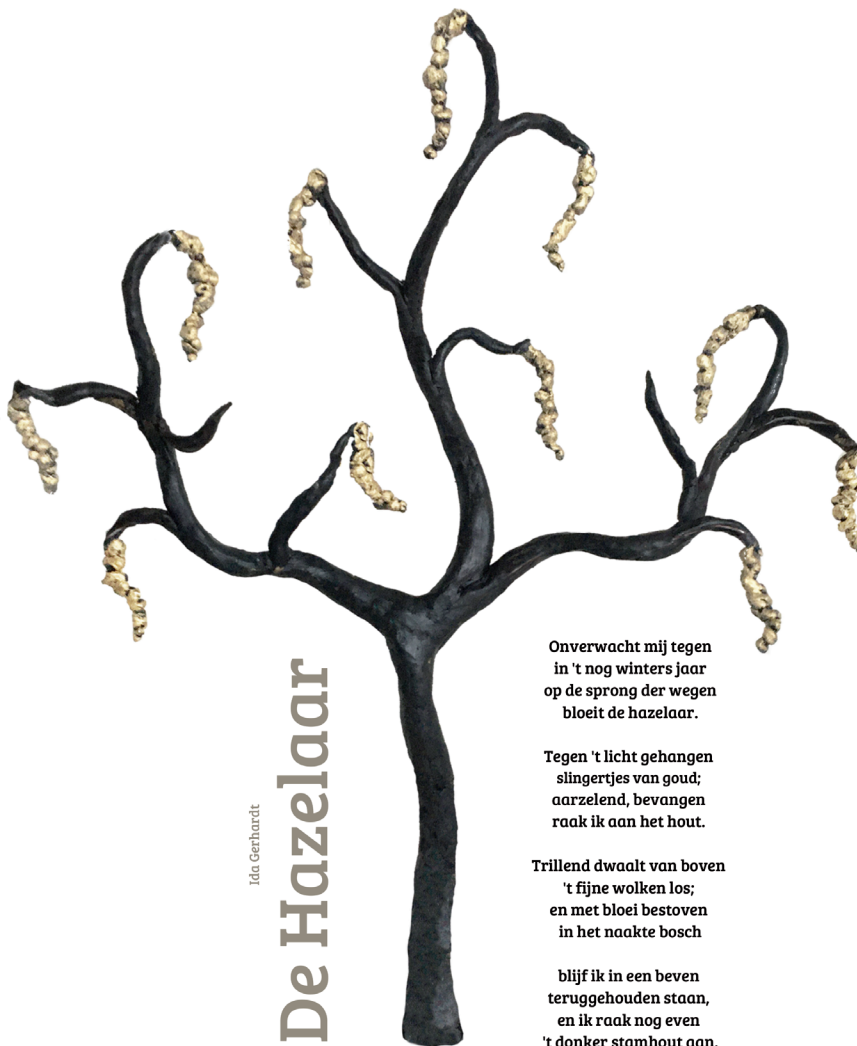
*Het kind dat aan de blinde muur
schreit om zijn tol die niet wil staan,
hoort stappen in het vroege uur.
Een vaste hand en, trots figuur,
beschrijft de priktol boog en baan.
En alle lichtjes springen aan
voor het oude en het jonge kind.
De dag heft aan, het spel begint.*

Inwoner van Bilthoven

In de tijd dat Ida Gerhardt op de Werkplaats werkte, heeft zij in Bilthoven gewoond; eerst op kamers en in november 1956 kocht zij samen met haar vriendin Marie van der Zeyde een huis aan de Bilderdijklaan 14. Ze hebben er gewoond tot de lente van 1967. Beide dames verhuisden toen naar Eefde (in de Achterhoek, - red).

Ida Gerhardt

De Hazelaar

Uit: Het Veerhuis, 1945.
Polak&Van Gennep, Amsterdam.

Onverwacht mij tegen
in 't nog winters jaar
op de sprong der wegen
bloeit de hazelaar.

Tegen 't licht gehangen
slingertjes van goud;
aarzeland, bevangen
raak ik aan het hout.

Trillend dwaalt van boven
't fijne wolken los;
en met bloei bestoven
in het naakte bosch

blijf ik in een beven
teruggehouden staan,
en ik raak nog even
't donker stamhout aan.

Nergens in de openbare ruimte is waarneembaar dat deze vermaarde dichteres hier jarenlang heeft gewoond en gewerkt. Bilthoven blijft hiermee achter bij de andere gemeentes waar Gerhardt heeft verbleven. Al een aantal jaren geleden is het plan opgevat om als aandenken aan haar een mooi en passend kunstwerk in het centrum van Bilthoven te realiseren. Een brede werkgroep is hiermee aan de slag gegaan. Inmiddels is er door kunstenaar Iris Le Rütte een beeld ontworpen. Zij heeft zich daarbij laten inspireren door het gedicht *De Hazelaar*.

Met dit beeld willen we de herinnering aan Ida Gerhardt levend en levendig houden en daarmee ook de poëzie,

vooral ook onder de jeugd. Niet alleen door gedichten te laten lezen, maar ook door hen uit te nodigen zelf poëzie te maken. Het beeld zal daarvoor - net als het kunstwerk in de hal van de school - een inspiratie zijn.

Het College van B&W van De Bilt is enthousiast over het plan en is in zijn vergadering van 18 juni 2024 akkoord gegaan met de keuze van de kunstenaar en het voorgestelde ontwerp en is akkoord met de plaatsing van het beeld *De Hazelaar* op het Vinkenplein in Bilthoven. Inmiddels zijn vele fondsen benaderd en is een donatiecampagne gestart. Er is al veel geld binnengehaald, maar nog niet genoeg. Bij deze vragen wij

ook ouders en andere mensen die aan de Werkplaats verbonden zijn om een bijdrage te leveren aan de realisatie van dit beeld. Door onderstaande qr-code te scannen, komt u op de site van het Ida Gerhardtgenootschap en kunt u daar een donatie doen. Fijn als u zo wilt meewerken aan een stukje WP-geschiedenis in het hart van Bilthoven!

Jos Heuer
Oud-medewerker en lid van de werkgroep

“Bij dezen vragen wij ook ouders en andere mensen die aan de Werkplaats verbonden zijn om een bijdrage te leveren aan de realisatie van dit beeld.”

SCAN DE QR CODE OF MAAK UW DONATIE OVER
OP REKENINGNUMMER
NL88 RABO 0346 4789 79 T.N.V. IDA
GERHARDTGENOOTSCHAP O.V.V. DE HAZELAAR

Werk dan mee in De Werkplaats

Inge Diepeveen (secretariaat BO; gaat eind januari met pensioen) en Ilse Stijntjes (secretariaat VO; een jaar geleden begonnen) treffen elkaar vlak voor de kerstvakantie in het instroomlokaal van het kleutergebouw, terwijl er steeds collega's langsgelopen om een fijne vakantie te wensen. We spreken elkaar eerst over hoe ze op de Werkplaats terecht zijn gekomen.

Inge: 'Ik heb lang gevlogen bij de KLM. De laatste 15 jaar was dat als senior purser. Toen kwam corona en aangezien ik toch niet tot mijn pensioen wilde vliegen, dacht ik: 'Dit is het moment.' Ik kwam daarna op internet een advertentie tegen, waarin stond 'Wil je werken met kinderen, in de natuur en met dieren?' En ik dacht: 'Ja, dat wil ik wel!' Ik heb het secretariaat gebeld en de volgende dag zat ik op gesprek bij Anne-Mieke en Nannette en een week later ben ik begonnen. Het is een totaal andere functie nu, maar het regelmatige leven en de vaste collega's die je dan beter leert kennen zijn toch wel heel leuk.'

Ilse: 'Daarin hoor ik meteen overlap met een verandering in mijn leven: vastigheid en vaste collega's; die heb ik nu voor het eerst. Ik heb een theateropleiding gedaan en in voorstellingen gespeeld, wat ik deed als zelfstandige. Na de geboorte van mijn zoon heb ik vooral als trainingsactrice gewerkt. Daarbij gebruik je acteren om in te zoomen op gedrag en communicatie en dat deed

ik met veel plezier. Het nadeel was dat het trainingswerk in vakantieperiodes stil lag. Zo kreeg ik behoefte aan meer structuur en zekerheid in werk. Via mijn partner (VO-medewerker Berend, - red.) wist ik dat mijn voorganger met pensioen ging en toen heb ik gesolliciteerd. Het werk bevalt heel goed.'

Inge: 'Bij de KLM gebruikten we ook trainingsacteurs, om bijvoorbeeld een kaping te oefenen. Maar de acteur leek erg op Theo Maassen, dus dan zette hij

een mes op mijn keel en kwam ik al niet meer bij van het lachen!'

Na het uitwisselen van wat werkervaringen komt ook het naderende pensioen van Inge ter sprake.

Inge: 'Ik kijk er uiteraard met gemengde gevoelens naar. Het lijkt mij heerlijk dat die wekker niet meer om kwart voor 7 gaat. Ik hou ook niet van de winter, dus in februari gaan we ook even weg naar Oman. Ik vind het wel echt jammer,

Inge Diepeveen

Komt oorspronkelijk uit: Hilversum

Woonplaats: Loosdrecht

Studie(s): Sociale Geografie (niet afgemaakt), Schoevers

Quote: "Ik lees graag boeken die over geschiedenis gaan. Je leert er wat van en je zit tijdens het lezen op het puntje van je stoel."

Foto: Inge Diepeveen

want ik heb het enorm naar mijn zin. Ik had niet verwacht dat ik het zó leuk zou vinden en mezelf zo verbonden zou voelen met de school. Helemaal loslaten wil ik de school ook nog niet, dus vandaar dat ik nog blijf helpen in het Boekebos en op de boerderij. Het is ook zeker de samenwerking met Nannette; we klikken heel goed en het voelt nu ook een beetje alsof ik haar in de steek laat. Het komt natuurlijk goed, maar ik ga dat wel missen. Maar ook met Fieke - wat een topmens! - en met Jikke en Dominique heb ik heel goed contact.'

Ilse: 'En zoals het omschreven was in die vacature, met dieren, natuur en kinderen, klopte het allemaal?'

Inge: 'Nee, totaal niet! Die kinderen komen wel - voor een pleister of om te kopiëren - maar de dieren moet ik zelf opzoeken. Ik ga daarom regelmatig langs bij Adriaan op de boerderij.'

Ilse: 'Ik ben bij ons wel erg blij met de centrale plek van het secretariaat. Daardoor zie je alle medewerkers voorbijkomen en leer je die ook kennen. Ik heb er bewondering voor hoe zij elke dag met de borst vooruit en een positieve uitstraling aan de dag beginnen. Ik moet bij het zien van alle werkers weer terugdenken aan mijn eigen tijd op de middelbare school. Er komen ook wel eens oudere mensen zoekend binnen die hier ooit op school hebben gezeten.'

Het is iedere dag een verrassing welke mensen ik ga zien of horen aan de telefoon; dat maakt het heel afwisselend.'

Tot slot spreken we nog over waar ze mee bezig zijn buiten het werk om.

Inge: 'Mijn grootste hobby is misschien wel lezen. Ik zit ook in een leesclub die één keer in de zes weken samenkomt. Eén van ons maakt van tevoren een lijst met vragen waar we het over gaan hebben. We gaan nu voor het eerst een thriller lezen: *De hulp* (van schrijver Freida McFadden, - red.) Ik lees graag boeken die over geschiedenis gaan. Je leert er wat van en je zit tijdens het lezen op het puntje van je stoel.'

Ilse: 'Ik heb ook een boekenclub. Als we bij elkaar komen koken we gerechten die aansluiten op de inhoud van de boeken. En laatst hadden we ons zelfs allemaal verkleed als de personages in *The Vampire Chronicles* (geschreven door Anne Rice, - red.) Dat was een heel leuke avond, hoewel ik dat boek zelf helemaal niets vond. Gelukkig mag aan het eind van een bijeenkomst steeds iemand anders drie mogelijke volgende boeken aandragen waar we vervolgens op stemmen, dus er komt altijd wel een keer een boek aan bod dat ik wél leuk vind.'

Ilse Stijntjes

Komt oorspronkelijk uit: Middelrode (Noord-Brabant)

Woonplaats: Bilthoven

Studie(s): Theater Academie aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten

Quote: "Het is iedere dag een verrassing welke mensen ik ga zien of horen aan de telefoon; dat maakt het heel afwisselend."

Foto: Maaike Verhage

Stichting Leergeld Gemeente De Bilt

**Hulp nodig bij de betaling van sport, muziek- of zwemles van je kind?
Of hik je aan tegen de kosten van een fiets of een laptop voor je kind??
Ook als je een werkende ouder bent!**

Ben of ken je een ouder met geldzorgen?

Steeds moeilijker om alle rekeningen te betalen

Alles wordt duurder. Boodschappen, benzine, gas en stroom, het houdt niet op. Het is voor heel veel mensen moeilijk om rond te komen en alle rekeningen te betalen. Met kinderen is dat extra moeilijk want je wilt het liefst dat je kind niets merkt van geldzorgen.

Kun je de rekening van de (sport)vereniging van je kind nog betalen?

Maak jij je zorgen of je de contributie van de sportvereniging van je kind kunt betalen? Of de muziek- of zwemles van je kind? Of hik je aan tegen de kosten van een fiets of een laptop die je kind nodig heeft voor school?

Leergeld helpt je. Ook als je een werkende ouder bent!

Stichting Leergeld De Bilt helpt. Snel en zonder dat je kind en je omgeving het merkt. Wij kijken samen met je waar we je financieel kunnen helpen met kosten die je hebt voor je kind. Of je werkt of een uitkering hebt maakt voor ons geen verschil, want Leergeld wil dat alle kinderen kunnen meedoen.

We begrijpen dat je misschien een drempel over moet om hulp te vragen. Inschrijven bij ons is daarom laagdrempelig. Er hoeft niet veel papierwerk ingevuld te worden. Wij oordelen niet en hebben geen commercieel motief. Doe het in het belang van je kind. Want kinderen moeten zoveel mogelijk zorgenvrij met hun vriendjes en vriendinnetjes kunnen meedoen. Daar wordt het hele gezin beter van.

Neem vandaag nog contact met ons op via leergelddebilt@gmail.com

Wij bellen je dan terug om met je te overleggen wat we voor je kunnen doen.

Je kunt ook zonder afspraak langskomen op dinsdag en donderdag tussen 10.00 en 13.00 uur of ons bellen of appen op 06 12 70 37 37 (als je direct contact wilt).

Meer weten? www.leergelddebilt.nl/aanvraag

bo

Even voorstellen

Vanaf augustus 2024 mag ik als directeur basisonderwijs meewerken op de Werkplaats. In mijn sollicitatiebrief schreef ik: 'Heel graag zou ik onderdeel willen uitmaken van deze gemeenschap, waarin samen met kinderen gewerkt wordt aan een wereld vol mogelijkheden.' Een mooie zin, die in de missie en visie van de Werkplaats beschreven staat. Maar ook een zin die op allerlei manieren te interpreteren is. Want wat is dan eigenlijk een wereld vol mogelijkheden? En hoe werk je daar samen met kinderen aan? Nu, na vier maanden op de Werkplaats, weet ik dat hier niet één antwoord op te geven is. Ik zie en ervaar op allerlei manieren dat we op de Werkplaats samen met werkers en medewerkers dit ideaal van Kees Boeke nastreven.

Zo ben ik nog steeds onder de indruk als ik tijdens de pauze buiten ben en zie hoe ruim 500 werkers samen buiten spelen. Natuurlijk ontstaat er weleens 'gedoe' en is er een conflict op te lossen. Maar dat oplossen kunnen ze zelf! En als er

een medewerker nodig is om ze wat te helpen gebeurt dat op zo'n manier dat de werkers alsnog zoveel mogelijk zelf tot een oplossing komen. Werkers wordt geleerd verantwoordelijkheid te nemen en wederzijds begrip te tonen. Wat een mogelijkheden geeft hun dat!

Een tweede voorbeeld is de opbouw van het werken in steeds meer open ruimtes. Er wordt niet van werkers verwacht dat zij al van jongs af aan zelfstandig taken kunnen uitvoeren. Nee, hun wordt aangeleerd hoe dat moet. Wat kun je doen als je het niet meer weet? Aan wie kun je hulp vragen? Hoe werk je samen? En hoe houd je in een open ruimte rekening met anderen?

Door deze opbouw zie ik in de bovenbouw werkers die weten hoe zij samenwerken, die naar elkaar kunnen luisteren en elkaar kunnen helpen. Want dat hebben ze geleerd. Wat een mogelijkheden geeft hun dat!

De overheid verlangt van alle scholen dat er burgerschapsonderwijs wordt gege-

ven. Daar zijn richtlijnen en doelen voor opgesteld. Op de Werkplaats wordt al veel langer gewerkt aan deze doelen en is burgerschapsonderwijs dan ook niets nieuws en al helemaal geen los 'vak' dat erbij komt. Bovenstaande voorbeelden zijn slechts enkele van vele, verweven in het handelen van medewerkers.

De kern van ons onderwijs is dat wij de werkers helpen zich tot de wereld te verhouden, waarbij een evenwicht nodig is tussen vrijheid en structuur en waarbij het niet alleen gaat om vaardigheden, maar juist ook om het bijbrengen van kennis. Want zonder kennis van de wereld kun je je niet verhouden tot die wereld. Laat dat nou precies zijn waar burgerschapsonderwijs ook om gaat én wat Kees Boeke voor ogen had.

Als directeur ben ik graag verantwoordelijk voor het organiseren van dit onderwijs en werk ik met plezier mee aan het creëren van die wereld vol mogelijkheden. Ook al is dat niet altijd makkelijk en lijken we elkaar in deze wereld soms eerder kwijt te raken dan te vinden. Vasthouden aan een ideaal vraagt oefening en volhouden en met elkaar in gesprek blijven over hoe dit ideaal te realiseren is in deze tijd, binnen de mogelijkheden en grenzen die we hebben.

Ook hierin is Kees Boeke ons voorgegaan. Het is voor mij dan ook een eer om op zijn schouders te mogen staan en verder te werken aan de Werkplaats, onze Werkplaats.

Fieke Blaauwendraad
Directeur basisonderwijs

“Wat is dan eigenlijk een wereld vol mogelijkheden? En hoe werk je daar samen met kinderen aan?”

Van pauzebespreking tot dienstploeg

Het BO en burgerschap: onlosmakelijk verbonden

De laatste jaren is er landelijk veel aandacht voor het versterken van de basisvaardigheden in het primair onderwijs. Het gaat dan altijd over rekenen, taal en burgerschap. Waar iedereen bij die eerste twee basisvaardigheden direct een beeld heeft, zal die laatste term wellicht wat meer vragen oproepen. Daarom gaan we op de komende pagina's stilstaan bij de definitie, leggen we uit op welke verschillende manieren we het thema op de Werkplaats aan bod laten komen en laten we de werkers zelf aan het woord over burgerschap.

Het SLO - landelijk verantwoordelijk voor het opstellen van leerplannen - geeft de volgende uitleg: *'Burgerschapsonderwijs draait om de kennis, vaardigheden en ervaringen die leerlingen opdoen met betrekking tot de diverse en democratische samenleving. Ze moeten zich bewust worden van hun mogelijkheden om, samen met anderen, bij te dragen aan deze samenleving en een democratische cultuur. Het gaat niet alleen om de maatschappij, maar ook om onze planeet, met aandacht voor de wederzijdse relatie tussen mens en ecosystemen, nu en in de toekomst. (...) Leerlingen doen op school ervaringen op met het toepassen van de democratische waarden in contexten die voor hen betekenisvol zijn. Zo leren leerlingen zich verhouden tot een diverse samenleving en krijgen democratische waarden betekenis.'*

Ervaringen opdoen op school ter voorbereiding op het functioneren in de maatschappij is iets wat logisch aansluit op de visie van Kees Boeke, die de Werkplaats per slot van rekening al een *Kindergemeenschap* noemde. Hij benadrukte in zijn tijd al het belang van de gemeenschap en de verantwoordelijkheid die iedereen daarin heeft. We vinden dat kinderen van jongs af aan moeten leren hoe ze betrokken kunnen zijn bij de samenleving en hoe ze daarin positieve veranderingen teweeg kunnen brengen.

Dat begint er al mee dat we de werkers een gevoel van verbondenheid met de school meegeven. We hopen dat ze hierdoor later ook een grote betrokkenheid met onze samenleving zullen ervaren. Dat velen zich sterk verbonden voelen met de school zien we bijvoorbeeld terug bij ouders die zelf op de Werkplaats hebben gezeten en wier eigen kinderen

hier nu tot hun grote vreugde ook onderwijs genieten. We zien het ook terug bij al die werkers die na het afscheid van de basisschool nog regelmatig terugkomen, of dat nou voor een maatschappelijke stage is of gewoon om even bij te kletsen.

Dienstploegen

Een ander voorbeeld van iets wat de verbondenheid vergroot is de dienstploeg aan het einde van de dag. Alle werkers - van groep 1 t/m groep 8 - helpen aan het einde van de dag mee met het opruimen en schoonmaken van de school. Tijdens de beginjaren van de school gebeurde dat ook nog in de weekenden of 's ochtends voordat de school begon. Daar zijn we wel al een tijdje van afgestapt, maar het samen zorgdragen voor ons eigen terrein en onze eigen leerruimtes is iets waar de werkers dagelijks aan bijdragen.

"We zien het ook terug bij al die werkers die na het afscheid van de basisschool nog regelmatig terugkomen, of dat nou voor een maatschappelijke stage is of gewoon om even bij te kletsen."

“Dat er af en toe een probleem ontstaat is niet zo erg, maar hoe los je het vervolgens op?”

Kees Boeke gaf werkers vanaf het prilleste begin van de Werkplaats de ruimte om mee te denken over het reilen en zeilen van de school. Werkers konden en kunnen zaken die ze willen bespreken altijd opschrijven in het besprekingschrift. Dit wordt vervolgens tijdens de wekelijkse besprekingskring in de eigen groep besproken. Als er onderwerpen zijn die de hele school aangaan, worden die meegenomen door twee werkers uit de groep naar de werkersraad. Deze raad komt om de week bij elkaar en bestaat uit twee werkers per groep. Vaak gaat het hierbij over praktische wensen als een uitbreiding van het aantal voetbalgoals of het overstappen op ander wc-papier. We nemen de werkers hierbij serieus in en laten ze meedenken over oplossingen.

Pauzebespreking

Ook is er veel aandacht op school over de omgang tussen werkers onderling. In de lagere groepen worden pauzes dage-

lijks zorgvuldig voor- en nabesproken; in de hogere groepen gebeurt dit ook nog regelmatig, zij het wat minder frequent. Tijdens dit soort gesprekken gaat het onder andere over het maken van speelafspraken: wie speelt er met wie? En hoe vraag je überhaupt aan iemand of hij/zij met je wil spelen? Na afloop wordt er met de hele groep gekeken hoe dat is gegaan en of er een volgende keer iets anders moet. We proberen de nabespreking opzettelijk klassikaal te doen, zodat alle werkers meekrijgen wat er speelt en kunnen meedenken over de oplossingen. Verderop in deze krant leggen werkers uit verschillende groepen ook nog uit hoe het volgens hen in de praktijk gaat als er een keer een probleem ontstaat. Want dat dat af en toe gebeurt is niet zo erg, maar hoe los je het vervolgens op?

Tot slot komt burgerschap ook veel terug in onze reguliere projecten. In de hogere groepen is er aandacht voor de democratie rondom verkiezingen (in Nederland

of in het buitenland) en voor andere belangrijke politieke gebeurtenissen. Maar veel vaker zit het subtieler verweven in projecten. In de hiernavolgende artikelen geven we een aantal voorbeelden van projecten die de afgelopen maanden hebben plaatsgevonden en hoe we deze koppelden aan maatschappelijk relevante thema's. Burgerschap, deel uitmaken van de samenleving, ervaren hoe het is om deel uit te maken van een gemeenschap: het zijn verschillende omschrijvingen van wat in onze ogen misschien wel de belangrijkste basisvaardigheid is waar we elke dag, samen met de werkers, keihard aan werken.

Maarten Elenbaas en Roos d'Haens

Werkers aan het Woord

Tijd om nu eindelijk de werkers zelf aan het woord te laten. Aan alle werkers hebben we gevraagd wat ze doen als er een keer iets fout gaat in de pauze. Hoe lossen ze dit op? De werkers van groep 5/6 en van groep 7/8 hebben hun stuk helemaal zelf geschreven.

Julie en Odile uit groep 7/8

In de pauze is er altijd een pleinwacht in de buurt en als er iets misgaat kan je daarheen om hulp te halen. Wij zitten in de bovenbouw, dus we zijn oud genoeg om zo iets op te lossen of om het op het te lossen als je een andere ruzie ziet. Je kunt zeggen 'hou op!' en als dat niet lukt ga je hulp halen bij de pleinwacht.

Als je zelf ruzie hebt en het lukt niet om op te lossen, dan ga je even rustig iets alleen doen of je gaat naar de pleinwacht.

Het is niet de bedoeling om iets op te lossen met geweld of scheldwoorden, maar helaas gebeurt dat weleens. Dan is er een ruzie of een vechtpartij. Dan is het het beste om meteen naar de pleinwacht te gaan.

Als het nodig is, wordt het verder in de groep nog uitgesproken.

Als je aan ons vraagt hoe we dit hebben geleerd dan is ons antwoord: je leert het door de jaren heen, want we hebben het er vaak over en je maakt het zelf ook wel eens mee. Daar leer je dan ook van.

“Als je aan ons vraagt hoe we dit hebben geleerd dan is ons antwoord: je leert het door de jaren heen.”

Jop, Hanne en Freya uit groep 1/2

Hanne: 'Als we buitenspelen zoek ik buiten eerst gewoon iemand op om mee te spelen.'

Freya: 'Ik zoek ook gewoon een meisje op die in mijn klas zit. Dat kan elke keer iemand anders zijn en ook soms Eva uit de klas hiernaast.'

Jop: 'Ik speel meestal met Hugo en Puk. Dan lopen we gewoon van binnen naar buiten en gaan we spelen.'

Hanne: 'Soms hebben we wel eens ruzie over een fiets. Dan waren we met z'n drieën, terwijl je er maar met z'n tweeën op kunt. De juf kwam dan helpen en dan was het weer klaar. Ik vond dat wel goed.'

Freya: 'Ik had ook wel eens ruzie en dan zei iemand dat ze nooit meer met mij ging spelen, maar [lacht] dat deed ze dan wel weer! Wij hadden ook wel eens ruzie over de fiets. Maar dan ging ik gewoon eerst een rondje en daarna mijn vriendin. En dan ging ik gewoon even op het bankje zitten.'

Jop: 'Ik heb eigenlijk nooit ruzie, maar vandaag wel even. Ik mocht steeds niet voorop bij de fiets en toen kwam de juf even helpen.'

Hanne: 'Na de pauze praten we in de kring ook nog over de pauze. Dan moet je met je duim laten zien hoe de pauze was.'

Freya: 'En als je je duim omlaag doet, moet je vertellen waarom het niet leuk was. Daar waren we net mee bezig, maar toen kwam jij binnen.'

"Na de pauze praten we in de kring ook nog over de pauze. Dan moet je met je duim laten zien hoe de pauze was."

Foto's: Maarten Elenbaas

Kobe en Artan uit groep 5/6

Hoi, wij zijn Kobe en Artan. En wij zijn beste vrienden. En wij maken graag strips. En onze lievelingskleur is groen. En wij spelen veel en vaak met elkaar. Eigenlijk maken we ook wel eens ruzie. Want als je beste vrienden bent maak je altijd wel eens ruzie want anders ken je elkaars grenzen niet.

Maatschappelijke thema- projecten

In een nummer over burgerschap mag een overzicht van een aantal maatschappelijke themaprojecten in de verschillende bouwen natuurlijk niet ontbreken.

Groep 1/2: Dit ben ik

De groepen 1/2 zijn dit jaar begonnen met behulp van het prentenboek *Het kleurenmonster* van Anna Llenas. Dit boek gaat over een monster dat allerlei verschillende emoties voelt, maar niet goed weet wat hij ermee moet. Met de hulp van een meisje weet hij dit uiteindelijk goed een plek te geven. Over het kleurenmonster zijn inmiddels meerdere boeken verschenen en die vormden dit jaar de basis van het project *Dit ben ik*.

We voeren veel gesprekken met de werkers over hoe ze zich op dat moment voelen. 'Wie voelt zich een geel monster?' of 'Wie is er nu juist meer een blauw monster?' Door het boek helpt het de werkers om hun gevoel beter onder woorden te brengen. Ook na het buitenspelen hebben we veel groepsgesprekken over hoe dit voor iedereen was. Met elkaar bespreken we dan wat we kunnen doen om de werkers te helpen die een keer een vervelende pauze hadden. We vinden het belangrijk om vanaf het begin de werkers hierin op te leiden, dat we met elkaar een groep zijn en dat we voor elkaar zorgen.

Hierbij is het mentorschap natuurlijk ook een belangrijke aanvulling. Elke oudste is mentor van een jongste. Ze nemen die taak heel serieus en proberen de nieuwe

werkers zo goed mogelijk te helpen met het wennen op school.

Naast deze groepsprocessen nemen de werkers in het begin van het jaar ook een koffertje mee waarin ze drie spullen van thuis mogen meenemen die bij hen horen. Ook deze presentaties en de gesprekken daarbij zorgen ervoor dat de werkers elkaar leren kennen en ook altijd wel verrassende overeenkomsten vinden.

Groep 3/4: Zakgeld

In november hebben we in 3/4 het project *Zakgeld*. Naast het rekenen dat in dit project zit gaat het ook veel over het leren omgaan met geld en het maken van keuzes. De kinderen krijgen een portemonnee met muntjes, waar ze in de klas dingen mee kunnen betalen. Denk aan het kopen van een tosti (gemaakt met

zelf meegenomen brood), de ketchup voor bij deze lekkernij, het werken met een gelpen of helpen op de kinderboerderij. Het is erg leuk om te zien wat er allemaal ontstaat. Sommige werkers zijn echte spaarders, andere genieten juist van het direct uitgeven van het geld.

Er zijn veel muntjes kwijtgeraakt en bij sommige werkers waren de portemonneetjes als bij toverslag wel erg goedgevuld. Gelukkig werden gevonden muntjes ook vaak weer netjes ingeleverd. In de kring besteden we aandacht aan de verschillen en laten we de werkers ook uitleggen waarom ze bepaalde keuzes hebben gemaakt en of ze wellicht iets anders zouden doen. Verder krijgen de werkers hun zakgeld expres in verschillende munten uitbetaald, waardoor sommigen het aanvankelijk

“We voeren veel gesprekken met de werkers over hoe ze zich op dat moment voelen. 'Wie voelt zich een geel monster?' of 'Wie is er nu juist meer een blauw monster?’”

“De lessen van MediaMasters zijn verpakt in een spannend, gespeeld verhaal, waarbij de werkers tussendoor steeds vragen over het thema moeten beantwoorden.”

niet eerlijk vinden: ‘Ik krijg maar één munt,’ (van twee euro) ‘terwijl hij er vier krijgt!’ (van vijftig cent).

Hiernaast is het ook waardevol dat de werkers van elkaar horen wat ze belangrijk vinden. Waar de één kan genieten van het helpen op de boerderij, hecht de ander veel meer waarde aan het huren van een springtouw voor de pauze. Op deze manier leren de werkers elkaar kennen en komen ze er ook achter dat ze soms beter uit zijn als ze de kosten bijvoorbeeld delen met z’n tweeën of meer.

Groep 7/8: MediaMasters

Digitale geletterdheid is een thema dat steeds belangrijker lijkt te worden. Met name de werkers in groep 7/8 komen in aanraking met de digitale wereld via hun

telefoon, YouTube, WhatsApp en al die andere (sociale) media. Het is belangrijk dat we regelmatig met ze in gesprek gaan over vraagstukken die voor hen belangrijk zijn. Zo’n gesprek kan dan bijvoorbeeld gaan over een ruzie die ontstaan is in een whatsapp-chat.

Naast deze regelmatige gesprekken doen we als school ook mee aan de *Week van de mediawijsheid*. Wij doen dit met behulp van het lesprogramma *MediaMasters*. Deze vijf lessen doen we klassikaal via het digibord. Ze zijn verpakt in een spannend, gespeeld verhaal, waarbij de werkers tussendoor steeds vragen over het thema moeten beantwoorden. Er zijn ook punten te verdienen bij de opdrachten. Dit alles maakt het altijd enorm populair bij de werkers. Maar inhoudelijk geeft het ook heel veel aanknopingspunten om met elkaar in gesprek te gaan over wat er in

de digitale wereld allemaal wel en niet kan en wat je wel of niet met elkaar deelt. Ten slotte is ook de kennisoverdracht van belang. De werkers komen heel veel te weten over de meest uiteenlopende online processen, bijvoorbeeld de werking van algoritmes en hoe die je kunnen beïnvloeden.

Maarten Elenbaas

Mens en medemens

Burgerschap. Allemachtig. Hoe ver kan een kudde wegdwalen van zijn herder? Weet nog wel iemand op school waarom Kees zijn Werkplaats oprichtte en wat voor onderwijs hij voorstond? Leren jullie de werkers van nu dat bijdragen aan een rechtvaardige samenleving gelijkstaat aan je conformeren aan een maatschappij die parasiteert op de toekomst van de nieuwe generaties? Sorry, dat ik even cynisch ben. Duurzaam leven, opkomen voor kansloze monddode verdrukten, opstaan tegen de nieuwe barbaren die de toekomst van hun kinderen offeren voor het altaar van hun eigenbelang, leren ze dat van jullie medewerkers? Ik geloof er niets van. Kritiekloos verdoofd door sociale media, verslaafd aan bevestiging, ten prooi aan FOMO en niet gehinderd door algemene ontwikkeling: zie hier de dragers van de toekomst van een wereld die nu al in vuur en vlam staat. En jullie willen dat ze nog braver burgers worden. Wat een totale minachting voor het verleden. De cirkel is rond, jongen; de cirkel sluit.

Tranen staan in de ogen van S., oud-medewerker en wereldverbeteraar van het eerste uur. Ik zou hem graag geruststellen maar voor het oorlogsleed van onze dagen zijn geen troostende woorden en dat wij gelaten en machteloos onmenselijke wreedheden aanschouwen werpt een verlamdende schaduw op ons allemaal. En alle ontkeners ten spijt, ook de klimaatrampen lijken inmiddels onafwendbaar, dus wat maakt het uit? Defaitisme heet dit, overgave.

Als de cirkel sluit, is het tijd voor een nieuwe ronde, zeg ik tegen S. Wie eenmaal jouw bril op heeft, kan eigenlijk maar één ding doen: zo snel als hij of zij kan leraar worden, medewerker. Meer dan ooit kan een medewerker een gids zijn voor jonge mensen. Hoewel wij aan de zijlijn van hun levens staan – ouders en leeftijdgenoten zijn op hun speelveld de bepalende spelers – kunnen we hun leren reflecteren op de vraag waartoe wij mensen op aarde zijn, wat ons dus bij onze keuzes te doen staat en hoe je die keuzes vorm kunt geven. Wij kunnen hen herinneren aan hun ware bestemming: Mens en Medemens zijn. Wij moeten hun leren dat samenwerken en samenzijn gelukkiger maakt. Wij moeten geloven in hun talent en ons geloof in hen maakt sterke moedige mensen van hen met het zelfvertrouwen om zelf te denken en zelf te voelen.

Lee Bontecou – Untitled, 1960

“De cirkel is rond, jongen; de cirkel sluit.”

Wij moeten zeggen: bedenk dat je later in iedere organisatie kunt waarmaken wat je op school hebt geleerd. De samenleving is er voor en door de mens. Pas je niet aan aan ziekmakende modellen en algoritmes. Zorg goed voor je ziel en weiger, zeg nee: ik doe niet mee aan datageleide systemen en organisaties die voor hun eigen succes mens, dier en milieu misbruiken. Laten we met Kees radicaal kiezen voor solidariteit en medemenselijkheid en laten we dát burgerschap noemen. Wereldburgerschap. Laten we zeggen: eindelijk Kees, je streven is gelegitimeerd. Is het geen fantastische kans?

S. is niet overtuigd. Opvoeden is voorleven. Doen jullie dat? Zijn jullie met elkaar een wij-gemeenschap? Is de school een oefenplaats voor duurzaam levende kinderen? Wordt jullie terrein

“Het beteugelen van het dierlijke in ons: het vervangen van de liefdevolle zelfhandhaving door een liefdevolle zorg voor anderen.”

Ai Weiwei - No One Is Illegal

ecologisch beheerd? Kijk in de spiegel, Werkplaats: godsdienstles van ongelovigen voor ongelovigen, dát wordt burgerschap als je het niet zelf uitdraagt.

Ik ga S. niet overtuigen. Ik weet dat hij niets liever zou willen dan weer jong zijn en meedoen. Werkers en medewerkers zou hij bezielen met zijn heilig vuur. Misschien zou hij met hen in een door vele vakken gedragen project een alternatieve samenleving laten ontwerpen, misschien zouden ze samen een oorlog-en-vredespel ontwikkelen waarin landen met elkaar verweekeld raken in een reeks gebeurtenissen waar ze als regeringen op moeten reageren. Misschien zou hij voorstellen werkers bij het verlaten van de Werkplaats met elkaar te laten afspreken wat ze over tien jaar hebben gedaan voor de nieuwe samenleving, hún samenleving, en hen na tien jaar op de terugkomdagen op de Werkplaats met elkaar nieuwe afspraken laten maken.

Maar S. is niet jong. En ja, we zijn net begonnen. De Werkplaats van nu heeft medewerkers van nu die met werkvormen van nu de werkers laten oefenen in 'mens en medemens zijn'. Om met Kees te spreken: 'Opvoeden tot echte mensen betekent niet alleen het vormen van krachtige en eerlijke maar ook van lieve en geeste-

lijk verdiepte mensen, dus het eist niet alleen de harmonische ontwikkeling van al wat wij hebben: ons lichaam, intellect, onze kunstzin, maar evenzeer het beteugelen van het dierlijke in ons: het vervangen van de instinctieve zelfhandhaving door een liefdevolle zorg voor anderen; het overwinnen van de drang naar bezit en macht en in plaats daarvan

een echt en eerlijk dienen van het belang van het geheel.'

Nieuwe kinderen, nieuwe medewerkers, een nieuwe ronde.

Marijn Backer

Foto's: archief Marijn Backer

Angeli Franco, 1968

“Werkers en medewerkers zou hij bezielen met zijn heilig vuur.”

